

ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ, НОРМАЛЬНОЇ І ДЕФЕКТИВНОЇ ДИТИНИ ПРИ ПСИХОНЕВРОЛОГІЧНІЙ АКАДЕМІЇ (20-і роки ХХ ст.)

У статті схарактеризовано діяльність Педагогічного інституту соціального виховання, нормальної і дефективної дитини при Психоневрологічній академії у контексті проблеми «морально дефективного дитинства». З'ясовано, що метою створення Інституту у 1921 р. була підготовка виховного персоналу в дитячі установи для нормальних і дефективних дітей, а його основні завдання полягали у вивченні природи психоневропатій і дефективності дітей, розробці методів дослідження дитячої особистості, виробленні критеріїв діагностики й визначення ступенів та глибини ушкодження, а також створенні методів навчання й виховання при різних видах і ступенях дефективності. Ідейне гасло Інституту: «Через вивчення особистості дитини – до виховання громадянина й оздоровлення суспільства». Інститут мав державне фінансування й підтримку.

У 1923 р. в Інституті функціонувало чотири факультети: основний факультет, педологічний (педологічне відділення і відділення фізичного виховання), психолого-рефлексологічний і факультет дитячої дефективності.

Освітня програма, яку пропонував Інститут, відрізнялася від існуючих на той момент: значна увага приділялася трудовому елементу виховання й надавався пріоритет практичним заняттям над теоретичними.

У контексті проблеми морально дефективного дитинства з'ясовано, що в Інституті проводилася масштабна позааудиторна робота: працювала добровольча дитяча інспекція – дружина по боротьбі з дитячою безпритульністю; гурток дитячої кримінології; семінар з етичної дефективності дитини; гурток із вивчення дитячої психопатології.

У жовтні 1924 р. Інститут був перейменований в Інститут педології й дефектології, а в червні 1925 р. – ліквідований як самостійна організація і включений до складу Ленінградського державного педагогічного інституту ім. А. І. Герцена.

Ключові слова: «морально дефективне дитинство», «важкі» діти, Педагогічний інститут соціального виховання, вивчення нормальної і дефективної дитини, Психоневрологічна академія, експериментальна педагогіка.

В статті охарактеризована деятельность Педагогического института социального воспитания, нормального и дефективного ребенка при Психоневрологической академии в контексте проблемы «морально дефективного детства». Целью создания Института в 1921 г. была подготовка воспитательного персонала в детские учреждения для нормальных и дефективных детей, а его основные задачи состояли в изучении природы психоневропатий и дефективности детей, в разработке методов исследования детской личности, выработке критериев диагностики и определение ступеней и глубины повреждения, а также создании методов обучения и воспитания при разных видах и степенях дефективности. Идейный лозунг Института: «Через изучение личности ребенка – к воспитанию гражданина и оздоровлению общества». Институт имел государственное финансирование и поддержку.

В 1923 г. в Институте функционировало четыре факультета: основной факультет, педологический (педологическое отделение и отделение физического воспитания), психолого-рефлексологический и факультет детской дефективности.

Образовательная программа, которую предлагал Институт, отличалась от существующих на тот момент: значительное внимание уделялось трудовому элементу воспитания и в приоритете были практические занятия.

В контексте проблемы морально дефективного детства выяснено, что в Институте проводилась масштабная внеаудиторная работа: функционировала добровольческая детская инспекция – дружина по борьбе с детской беспризорностью; кружок детской криминалогии; семинар об этической дефективности ребенка; кружок по изучению детской психопатологии.

В октябре 1924 г. Институт был переименован в Институт педологии и дефектологии, а в июне 1925 г. – ликвидирован как самостоятельная организация и включен в состав Ленинградского государственного педагогического института им. А. И. Герцена.

Ключевые слова: «морально дефективное детство», «трудные» дети, Педагогический институт социального воспитания, изучения нормального и дефективного ребенка, Психоневрологическая академия, экспериментальная педагогика.

The activity of the Pedagogical Institute of Social Education, Normal and Defective Child at the Psychoneurological Academy in the context of the problem of «morally defective childhood» is described in the article.

It was found that the aim of organizing the Institute in 1921 was to train educational staff in children's institutions for normal and defective children, in the development of methods for the study of children's personality, the development of diagnostic criteria and determining the degree and depth of damage, as well as the development of teaching and training methods for different types and degrees of defectiveness. The Institute's ideological slogan was: «Studying the personality of a child – we educate the citizen and improve the society». The institute had government funding and support.

In 1921, the Institute had two faculties, and in 1923 there were already four faculties: the Main Faculty, the Faculty of Pedology (Pedagogical and Physical Education Departments), the Faculty of Psychology and Reflexology and the Faculty of Children's Defectiveness. In 1923 the number of students was more than 700 people.

The educational program offered by the Institute was different from the existing programs at that time and much attention was paid to the labor element of education; priority was given to practical classes over theoretical ones.

In the context of the problem of morally defective childhood, it was found that a large-scale extracurricular work was carried out at the Institute: a voluntary children's inspection worked here, so called a team to fight with homelessness; a circle of children's criminology; a seminar with the ethical defectiveness of the child; a circle for the study of child psychopathology.

In October 1924, the Institute was reorganized in the Institute of Pedology and Defectology, and in June 1925 it was liquidated as an independent organization and included in the A. I. Herzen Leningrad State Pedagogical Institute.

It has been proved that the activity of the Pedagogical Institute of Social Education, Normal and Defective Child is a valuable experience in combination of theoretical and applied research in the context of the experimental pedagogy of the 1920s in terms of raising «difficult» («morally defective») children.

Key words: «morally defective childhood», difficult-to-educate children, Pedagogical Institute of Social Education, Normal and Defective Child Psychoneurological Academy, experimental pedagogy.

Постановка проблеми. Соціокультурна ситуація сучасного суспільства, війна, матеріальне зuboжіння, масове заробітчанство українців за кордоном, збільшення числа неповних сімей, дитяча бездоглядність обумовили кризу культури, освіти, що відобразилося на якості життя підростаючого покоління, призвело до збільшення чисельності «важких» дітей, вихованців із відхиленнями в розвитку, до росту безпритульності й злочинності серед дітей і підлітків. Лише за офіційною статистикою в Україні нараховується більше двадцяти семи тисяч безпритульних дітей, хоча реально їх значно більше. Відбувається збільшення кількості неповних сімей: нині в Україні існує близько 2,3 млн сімей, в яких дітей виховує переважно мати, котра зіштовхується з багатьма проблемами, зокрема і щодо працевлаштування [14]. Тому на сучасному етапі розвитку демократичного суспільства особливого значення набуває формування та реалізація адекватної соціальної політики стосовно «важких» дітей як запоруки ефективного розвитку держави.

У таких умовах актуалізується проблема вивчення досвіду виховання «важких» дітей в історико-педагогічній ретроспективі. Зокрема, потребує вивчення діяльність окремих закладів, які зазвичай «губляться» в історії, позаяк саме мікроісторичний аналіз дає змогу вивчити не лише систему роботи певного закладу, але й виявити панівні уявлення і тенденції у тогочасному суспільстві загалом; вивчення досвіду унікальних установ дає змогу зрозуміти, яким багатограним та цінним був цей досвід. Тому діяльність Педагогічного інституту соціального виховання, нормальної і дефективної дитини при Психоневрологічній академії на початку 20-х років ХХ ст. є цікавою з погляду поєднання теоретичних досліджень і прикладних розробок у просторі експериментальної педагогіки 1920-х рр. стосовно виховання «важких» («морально дефективних») дітей.

Мета статті – схарактеризувати діяльність Педагогічного інституту соціального виховання, нормальної і дефективної дитини при Психоневрологічній Академії у контексті проблеми «морально дефективного дитинства».

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Діяльність окремих установ періоду 20–30-х рр. ХХ ст. побіжно розглядалася у працях, присвячених розвитку освіти (Л. Д. Березівська, О. В. Сухомлинська, О. Б. Петренко, Л. Г. Цибулько) та ін. [6; 7; 13]. Приміром, специфіка діяльності Державного психоаналітичного інституту проаналізована в наукових розвідках А. Р. Батиршиної [1], О. Б. Петренко [7] та ін.

Дослідження, присвячені окремим працівникам Педагогічного інституту соціального виховання й вивчення нормальної і дефективної дитини, здійснили В. Г. Петрова, Т. В. Шеврева, О. В. Дорошенко (Олексій Граборов) [9], О. Б. Петренко (Володимир Бехтерев) [8], О. Долгова й Д. Хівінова (Володимир Бехтерев) [15] та ін.

При цьому специфіка діяльності Педагогічного інституту соціального виховання, вивчення нормальної і дефективної дитини (далі – *Інституту*) практично не висвітлена, хоча, вважаємо, розкриття особливостей роботи інституту дасть змогу більш об'єктивно й різносторонньо вивчити проблему «морально дефективного дитинства» у педагогічній думці 20–30-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Вищі Фребелівські курси, на яких із початку ХХ століття вивчалися дефектологічні дисципліни, можна вважати попередником Інституту. На курсах працювали видатні вчені-дефектологи, зокрема й один із засновників вищої дефектологічної освіти в царській Росії – Давид Володимирович Фельдберг. Саме за сприяння Д. В. Фельдберга, В. М. Бехтерева у 1918 р. у Петроградському інституті дошкільного виховання був організований факультет дитячої дефективності, який був підрозділом Психоневрологічної академії, очолюваною родоначальником дефектологічного факультету В. М. Бехтеревим. Діяльність факультету пов'язана з іменами видатних учених і суспільних діячів: професорів Д. В. Фельдберга, А. С. Грибоедова, О. М. Граборова, П. М. Бельського, М. В. Адеркас та ін. Першим деканом тимчасово був призначений А. С. Грибоедов, невдовзі деканом став професор Д. В. Фельдберг, заступником декана – О. М. Граборов, який одночасно був і завідувачем кафедри виховання й навчання розумово відсталих дітей [5].

У червні 1920 р. на I Всеросійському з'їзді по боротьбі з дитячою дефективністю, злочинністю і безпритульністю було прийнято рішення: вважати підготовку персоналу для спеціальних закладів найважливішим державним завданням, здійснювати цю підготовку в закладах вищої освіти [10]. Згідно з цим рішенням у Москві було створено два заклади вищої освіти: Державний інститут дефективної дитини Наркомздорову і Педагогічний інститут дефективної дитини Наркомосу. Підготовка дефектологів у закладах вищої освіти України також почалася у 1920 р., зокрема в Київському вищому інституті народної освіти на медико-педагогічному відділенні. А вже у травні 1921 р. педагогічні курси соціального виховання й факультет дитячої дефективності Педагогічного інституту дошкільного виховання в Петрограді були об'єднані в Петроградський педагогічний інститут соціального виховання, нормальної й дефективної дитини (ректор – О. М. Граборов) при Психоневрологічній академії.

Метою створення Інституту була підготовка виховного персоналу в дитячі установи для нормальних і дефективних дітей, а його основні завдання полягали у вивченні природи психоневропатій і дефективності дітей, у розробці методів дослідження дитячої особистості, виробленні критеріїв діагностики й визначення ступенів й глибини ушкодження, а також створенні методів навчання й виховання при різних видах і ступенях дефективності. Ідейним гаслом Інституту стала фраза «Через вивчення особистості дитини – до виховання громадянина й оздоровлення суспільства» [15, с. 2]. Відповідно до настрою епохи відзначалася важливість трудового підходу до виховання і пріоритет практичних занять над теоретичними. Заняття в Інституті проводилися переважно лікарями.

Успішність функціонування Інституту обумовлювалася його станом у складі Психоневрологічної академії й можливістю для слухачів і викладачів користуватися інфраструктурою та технічними можливостями останньої. До її складу входили: Інститут із вивчення мозку й психічної діяльності, Психолого-рефлексологічний інститут, Дитячий досвідний інститут, Педагогічний інститут соціального виховання, вивчення нормальної і дефективної дитини, Центральна допоміжна школа для розумово відсталих, Допоміжна школа для дефективних дітей, Отофонетичний інститут, Інститут сліпих, Петроградський інститут глухонімих та ін. [5, с. 76–77]. Аналогів багатьох із цих закладів навчально-виховного типу не було не лише в СРСР, але й у європейських країнах.

З усіх закладів Академії нас цікавить специфіка діяльності Педагогічного інституту соціального виховання, вивчення нормальної і дефективної дитини, яка полягала у виявленні причин порочної, соціально неприйнятної поведінки дітей, рецидивів асоціальних проявів у дитячому віці та їх лікуванні з проведенням психіатричної діагностики.

Зауважимо, що у 20–30-х рр. ХХ ст. дефективними вважали й так званих «морально дефективних» або «важких» дітей – велику й неоднорідну групу, представники якої відрізнялися від бажаної норми у своєму розвитку й поведінці. До цієї категорії відносилися як сироти, так і недисципліновані й невстигаючі учні, а також діти із психічними порушеннями, неврологічними й психологічними дисфункціями або ж ті, хто страждав на епілепсію або мав дефекти мови. На думку дефектологів, педологів і педагогів 1920-х років, емоційна нерівноваженість дітей,

схильність до порушення законів і недисциплінованої поведінки визначалися нездоровими умовами їхнього життя, зневагою до них із боку суспільства й іншими різноманітними взаємозалежними аномаліями оточуючого середовища. Психологічні проблеми таких дітей інтерпретувалися як наслідок стресів, що виникали в результаті війни, революції й радикальних змін, через які пройшло перше покоління радянських дітей.

У 1921 році в складі Педагогічного інституту соціального виховання, вивчення нормальної і дефективної дитини було два факультети: педологічний і факультет дитячої дефективності. При Інституті був інтернат на 100 осіб, що містив два відділення – лікувально-дослідне й спеціальне [2]. Також була спроба організації відділення фізичного виховання й трудових процесів, однак вона не була успішною у зв'язку з нестачею слухачів.

У Центральній допоміжній школі для дефективних дітей існували можливості для теоретичної розробки нових методів виховання розумово відсталих дітей. Також установа готувала педагогічний персонал для роботи з дітьми з особливостями розвитку. При школі працювали дитячий садок на 35 дітей, школа на 95 дітей, інтернат на 120 осіб і професійні класи з майстернями для подальшої соціалізації дітей з особливостями розвитку [2].

Викладачами Інституту були П. А. Сорокін, Н. Н. Бахтін, А. М. Іванов-Смоленський, В. Н. Сорока-Росинський, Ю. П. Новицький, Л. Г. Оршанський, В. А. Вагнер, В. Н. Мясичев та ін. Звіти стосовно роботи Інституту, результати досліджень публікувалися в галузевому виданні «Вопросы воспитания нормального и дефективного ребенка», головним редактором якого був А. С. Грибоедов [3].

У Центральному державному архіві Санкт-Петербурга міститься Фонд Р-3977 «Ленинградский институт педологии и дефектологии государственной Психоневрологической академии комиссариата народного просвещения. Ленинград. 1921–1925», окремі матеріали якого доступні онлайн [12]. У Фонді містяться: Статут (1921), протоколи засідань Ради, правління, факультетів, предметних комісій, комісії з організації музею дитячої творчості (1921–1925); навчальні плани, програми й звіти про роботу; статути, плани робіт і протоколи студентських наукових гуртків; переписка про підготовку вчителів, про виробничу практику студентів; особисті справи студентів і викладачів, що дає можливість ґрунтовно ознайомитися з діяльністю Інституту.

Про популярність Інституту свідчить кількість бажаючих отримати в ньому вищу освіту на початку 1920-х рр. Особливо великий потік слухачів спостерігався у 1923 році – загальна чисельність студентів складала більше 700 осіб, причому значна частина здобувачів освіти була з різних міст СРСР та переважно вже мала педагогічний стаж [15]. Зауважимо, що у 1923 р. в Інституті функціонувало чотири факультети: основний факультет, педологічний факультет (педологічне відділення і відділення фізичного виховання), психолого-рефлексологічний факультет і факультет дитячої дефективності.

Усі вступники спочатку зараховувалися на основний факультет, де вони впродовж двох років вивчали біологічні та суспільні науки. Одночасно з теоретичним вивченням дисциплін слухачі застосовували отримані знання й на практиці, працюючи в дитячих установах Психоневрологічної академії:

викладали методику трудових процесів, музику й спів, малювання й ліплення, рухливі ігри й гімнастику, вразне мовлення й постановку голосу, пропедевтику ручної праці. На третьому курсі студенти визначалися зі спеціалізацією і навчалися або на педологічному факультеті, або ж на факультеті дитячої дефективності. Відповідно до спеціалізації на факультеті дитячої дефективності слухачів розподіляли у чотири відділення – психічної дефективності, сурдопедагогіки, тифлопедагогіки й правового захисту дитинства [15]. Для студентів цього факультету передбачалася необхідність паралельних практичних занять у спеціальних медико-педагогічних клініках Інституту.

У 1923 р. ректором Петроградського педагогічного інституту соціального виховання, нормальної й дефективної дитини став один із основоположників педології Адріан Сергійович Грибоєдов, перейшовши з Губздороввідділу, де працював до цього. Під його керівництвом у Педагогічному інституті соціального виховання й вивчення нормальної і дефективної дитини було розроблено низку діагностичних методик, зокрема: «фізичний профіль», «соціологічний профіль», «місцеметричне тестування», «сколометрія» й ін.; класифікацію дитячих психоневропатій дефективності; систему лікувальної педагогіки; принципи психоневрологічної диспансеризації дітей [3].

Основні наукові інтереси А. С. Грибоєдова покладені в площину вивчення розумової відсталості, дитячої психопатології й важковихованості. Займаючись питаннями виховання «важких» дітей, А. С. Грибоєдов писав: «Любити своїх дітей – мало, треба ще вміти їх виховувати. А для цього необхідно мати певні знання в питаннях виховання, пам'ятаючи, що дотримання умов гігієни має при цьому особливо важливе значення» [4, с. 4].

У 1923 році на педологічному факультеті навчалося 77 студентів, з яких 31 особа – на педологічному відділенні й 46 на відділенні фізичного виховання; на факультеті дитячої дефективності навчалося 126 студентів: 97 на третьому курсі і 29 на четвертому [12].

Показово, що в Інституті проводилася масштабна позааудиторна робота. Так, у 1923 р. працювала добровільна дитяча інспекція – дружина по боротьбі з дитячою безпритульністю. Вона об'єднала 66 слухачів Інституту. У центрі роботи була боротьба з дитячою проституцією, рецидивістами-грабіжниками, незаконною експлуатацією дитячої праці; серед інших заходів була й боротьба із власниками кінематографів, що демонстрували дітям неналежні віку кінофільми. Крім того, члени дружини відвідували нічліжки й притони. У результаті дій інспекції було врятовано близько 250–260 дітей. Діяльність інспекції заклала основи гуртка дитячої кримінології під керівництвом П. І. Люблінського й А. С. Грибоєдова [15].

Ще одним досить популярним гуртком був семінар Е. А. Гуревича з етичної дефективності дитини. У центрі уваги його слухачів перебували проблеми дитячої проституції, впливу голоду на організм дитини, дитячої злочинності, хвороби мовлення дитини тощо [15].

Проблемами виявлення дитячої обдарованості займався гурток із вивчення дитячої психопатології під керівництвом А. С. Лазурського [там само].

Така різновекторна позааудиторна робота свідчить про високу мотивацію до оволодіння професією студентів Інституту.

Водночас різнопланові перевірки, які постійно проходили у всіх закладах Психоневрологічної академії,

зокрема й у Педагогічному інституті соціального виховання, вивчення нормальної і дефективної дитини, хоча й не завжди давали об'єктивну оцінку діяльності цих закладів, все ж постійно демонстрували ключову проблему: Психоневрологічна академія була комплексом різнорідних установ, штучно об'єднаних під загальною назвою, і могла існувати лише в період адміністративного безладдя перших радянських років. Пізніше можливості функціонування й взаємозв'язків різнорідних установ зникли, а самі інституції були реорганізовані, ставши складовою інших наукових і освітніх установ.

Так, у жовтні 1924 р. Педагогічний інститут соціального виховання, вивчення нормальної і дефективної дитини був перейменований в Інститут педології й дефектології, який Постановою РНК РРФСР від 9 січня 1925 р. і Наркомосу РРФСР від 15 червня 1925 р. був ліквідований як самостійна організація і включений до складу Ленінградського державного педагогічного інституту ім. А. І. Герцена (декан – Д. В. Фельдберг).

Висновки. Таким чином, здійснений аналіз уможливив такі висновки: хоча Інститут функціонував досить недовго, все ж його діяльність стала цінним досвідом поєднання теоретичних досліджень і прикладних розробок у межах експериментальної педагогіки 1920-х рр. Освітня програма, яку пропонував Інститут, відрізнялася від існуючих на той момент і значну увагу приділяла трудовому елементу виховання й надавала пріоритет практичним заняттям над теоретичними. Останнє відповідало насущним завданням, поставленим перед науковим співтовариством, і виявилось затребуваним на початку 1920-х рр. – проєкт мав державне фінансування й підтримку. Значення Педагогічного інституту соціального виховання, вивчення нормальної і дефективної дитини полягає в тому, що він став одним із перших закладів вищої освіти, який готував педагогів, які мали достатню підготовку для того, аби відрізнити нормальних і дефективних дітей, розібратися в причинах дефекту, а також володіли теоретично й практично засвоєними методами навчально-виховної роботи з дефективними дітьми.

Формування мотивації студентів, практична спрямованість навчання, теоретична підготовленість викладачів – це далеко не всі позитивні аспекти діяльності Інституту, які потребують подальшого вивчення й можливого творчого упровадження в систему професійної підготовки педагогів у контексті подолання важковихованості учнів.

І хоча ідея Інституту, як і ідея гігантської Психоневрологічної академії, виявилася нежиттєздатною, усе ж вона є своєрідним відображенням складної, суперечливої й цікавої епохи експериментальної науки 1920-х рр., які О. В. Сухомлинська назвала періодом «розмаїття напрямів, течій, шкіл» [11, с. 59].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Батыршина А. Р. Из истории психоанализа в России (20-30-е годы XX века) / А. Р. Батыршина // Успехи современного естествознания. – 2003. – № 12. – С. 116–117.
2. Бехтерев В. М. Хроника: Институт по изучению мозга и психической деятельности, отчет о деятельности по 15 июля 1919 г. / В. М. Бехтерев // Вопросы изучения и воспитания личности. – 1919. – № 1. – С. 136–168.

3. Вопросы воспитания нормального и дефективного ребенка // Сб. ст. сотрудников Пед. ин-та соц. воспитания нормального и дефективного ребенка / под ред. А. С. Грибоедова, А. К. Борсука и В. В. Белоусова; Психоневрол. акад. – М.: Гос. изд-во, 1924. – 232 с.

4. Грибоедов А. С. Воспитаем здоровых детей: памятка / А. С. Грибоедов; Ленингр. дом. сан. культуры. – Л.: Тип. Горсовета, 1935. – 16 с.

5. Дефектологический словарь / под ред. А. И. Дьячкова и др. – М., 1970. – С. 76–77.

6. Нариси історії українського шкільництва (1905–1933): навч. посіб. / за ред. О. В. Сухомлинської. – Київ: Заповіт, 1996. – 302 с.

7. Петренко О. Б. Діяльність Державного психоаналітичного інституту (1923–1925) у контексті розвитку психології і психоаналізу / О. Б. Петренко // Психологія: реальність і перспективи: зб. наук. пр. / упоряд. Р. В. Павелків; ред. кол.: Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне: РДГУ, 2016. – Вип. 7. – С. 165–170.

8. Петренко О. Б. Проблеми педагогічної психології і педагогіки у творчій спадщині В. М. Бехтерева / О. Б. Петренко // Психологія: реальність і перспективи: зб. наук. пр. / упоряд. Р. В. Павелків; ред. кол.: Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне: РДГУ, 2017. – Вип. 9. – С. 105–111.

9. Петрова В. Г. Вклад А. Н. Граборова в отечественную олигофренопедагогіку / В. Г. Петрова, Т. В. Шеверева, О. В. Дорошенко // Коррекционная педагогіка: теория и практика. – 2010. – № 4 (40). – С. 17–20.

10. Руденко Л. М. Становлення викладання медичних дисциплін на дефектологічному факультеті / Л. М. Руденко // Наукові записки НПУ імені М. П. Драгоманова. – К.: НПУ, 2004. – Вип. LVII. – С. 138–146. – (Серія «Педагогічні та історичні науки»).

11. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О. В. Сухомлинська // Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України. – Частина 1. – Харків: ОВС, 2002. – С. 37–54.

12. Центральный государственный архив Санкт-Петербурга. Фонд Р-3977. URL: [https://spbarchives.ru/infres/-/archive/cga/R-3977_\(дата_звернення: 27.04.2020\)](https://spbarchives.ru/infres/-/archive/cga/R-3977_(дата_звернення: 27.04.2020)).

13. Цибулько Л. Г. Соціальне виховання у вітчизняній теорії і практиці 20–30-х років ХХ ст.: автореф. дис. на здобут. наук. ступеня канд. пед. наук / Л. Г. Цибулько. – Луганськ, 2005. – 20 с.

14. Чому в Україні так багато безпритульних дітей? URL: <http://soc-in.com/analitika/4835-chomu-v-ukrayini-tak-bagato-bezpritulnih-ditej.html> (дата звернення: 27.04.2020).

15. Dolgova E. A. V. M. Bekhterev's Pedagogical Institute for Social Breeding and Research of the Normal and Defective Child (1921–1925): Theoretical and Applied Value / E. A. Dolgova, D. A. Hivinova. – Psikhologopedagogicheskie issledovaniya [Psychological-Educational Studies], 2018. – Vol. 10. – № 2. – P. 1–10.

Дата надходження до редакції: 05.05.2020 р.

УДК 37(091):272/273(477.81/.82)

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-102-2-19-22

Руслана ШЕРЕТЮК,

*доктор історичних наук,
професор кафедри образотворчого
та декоративно-прикладного мистецтва
Рівненського державного гуманітарного університету*

Надія СТОКОЛОС,

*доктор історичних наук,
професор кафедри культурології та філософії
Національного університету «Острозька академія»*

ВНЕСОК У ЄВРОПЕЙСЬКУ ПРИРОДНИЧУ НАУКУ ВИПУСКНИКІВ ПІАРСЬКИХ КОЛЕГІУМІВ ВОЛИНІ (XVIII – початок XIX ст.)

У статті висвітлено наукові набутки низки видатних випускників піарських колегіумів Волині. З'ясовано, що Юзеф Герман Осінський, Рафал Юзеф Черв'яковський та Станіслав Боніфацій Юндзілл зробили вагомий внесок у розвиток європейської природничої науки XVIII – початку XIX ст. Встановлено,

що інноваційні розробки цих науковців мали прикладний характер, саме тому були суспільно значущими в контексті їхнього впливу на буття тогочасного соціуму.

Ключові слова: *піарські колегіуми Волині, природничі науки, фізика, хімія, металургія, медицина, ботаніка.*